

Oberon

OTV is méér dan taal en rekenen

**Advies voor het in beeld brengen van niet-cognitieve
opbrengsten van OTV**

OTV is méér dan taal en rekenen

**Advies voor het in beeld brengen van niet-cognitieve
opbrengsten van OTV**

Opdrachtgever: ministerie van OCW

Utrecht, december 2012

© Oberon

Postbus 1423

3500 BK Utrecht

tel. 030-2306090

fax 030-2306080

e-mailadres: info@oberon.eu

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
1 Onderzoeksvragen en -methodiek	6
1.1 Doel en onderzoeksvragen	6
1.2 Onderzoeksmethodiek	6
2 Resultaten internationaal literatuuronderzoek	8
2.1 Internationaal gemeten effecten	8
2.2 Kenmerken van succesvolle OTV-programma's	10
3 Resultaten inventarisatie gebruik en ervaringen leerlingvolgsystemen	12
3.1 Gebruik instrumenten sociaal-emotioneel.....	12
3.2 Ervaringen met de instrumenten sociaal-emotioneel.....	13
4 Resultaten kwantitatieve analyses VISEON en instrument zomerscholen	14
4.1 Resultaten kwantitatieve analyse VISEON	14
4.2 Resultaten kwantitatieve analyse instrument zomerscholen	16
5 Resultaten verdiepend onderzoek	19
5.1 Doel en methodiek	19
5.2 Deelnemende scholen en gebruikte instrumenten	19
5.3 Resultaten verdieping Oosterhout (SVL)	20
5.4 Resultaten verdieping Groningen (SCOL)	20
5.5 Resultaten verdieping Delft (SCOL).....	21
5.6 Resultaten verdieping Almere Buiten (instrument zomerscholen).....	22
5.7 Resultaten verdieping Gouda (instrument zomerscholen).....	23
6 Conclusies onderzoek en advies voor 2012-2013	24
6.1 Conclusies van het onderzoek.....	24
6.2 Advies voor het meten van niet-cognitieve vorderingen in het laatste OTV-jaar.....	25
Literatuur	29

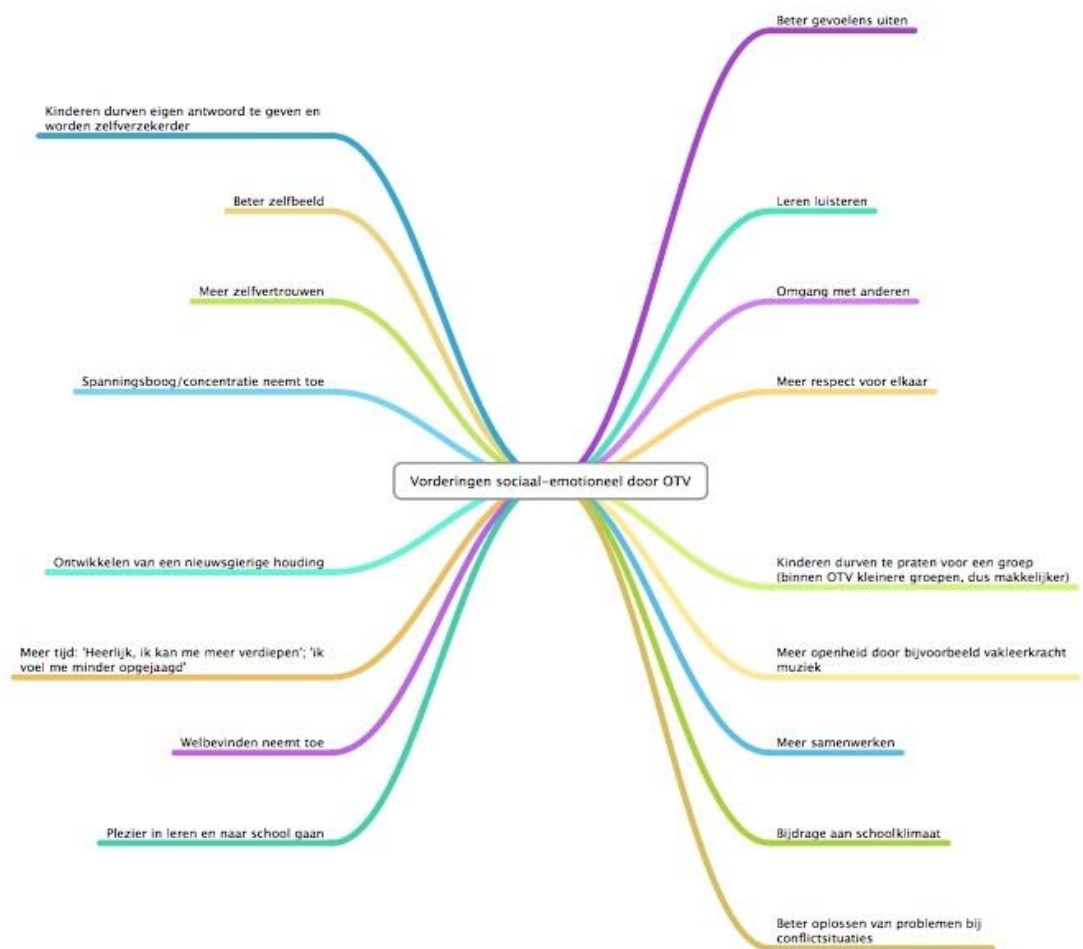
Voorwoord

In 2009 is de regeling Onderwijstijdverlenging (OTV) van start gegaan. Binnen deze regeling werken 29 projecten actief aan het tegengaan van onderpresteren bij leerlingen. De focus ligt daarbij op taal en rekenen en op de aansluiting PO-VO. 24 projecten zijn gestart met een verlengde schooldag, vijf projecten met een zomerschool. De regeling loopt tot en met augustus 2013. Vanaf dat moment dienen gemeenten en scholen de onderwijstijdverlenging zelf te continuëren en verder uit te bouwen. Hiervoor kunnen zij gelden inzetten die beschikbaar zijn gesteld vanuit het rijk aan de G37. Deze gelden zijn bestemd voor VVE, schakelklassen en zomerscholen. Het budget voor de continuëring van onderwijstijdverlenging zal in de meeste gevallen minder hoog zijn dan het budget dat beschikbaar is gesteld vanuit de regeling Onderwijstijdverlenging. Daarom is het voor het voortzetten en uitbouwen van onderwijstijdverlenging van belang dat er keuzes worden gemaakt.

Bij het nemen van beslissingen over de voortzetting en het uitbouwen van onderwijstijdverlenging zal de vraag *'Wat zijn de opbrengsten van de projecten onderwijstijdverlenging?'* gesteld worden. Met andere woorden, wat hebben de projecten opgeleverd en welke sterke punten zijn het waard om te behouden? De opbrengsten op het vlak van taal en rekenen zijn voor ieder project in beeld gebracht met de monitor van Oberon en komen aan bod in de effectmeting van TIER. Daarnaast heeft Oberon het proces gevolgd door jaarlijks gesprekken te voeren met de betrokkenen, waarvan procesmonitorrapportages zijn opgesteld. Gaandeweg merkten de betrokkenen steeds vaker op dat de onderwijstijdverlenging ook belangrijke opbrengsten teweegbrengt bij leerlingen op niet-cognitief gebied. Deze opbrengsten zijn echter nog niet systematisch in beeld gebracht.

Het ministerie van OCW heeft daarom aan Oberon gevraagd om te verkennen hoe de niet-cognitieve vorderingen als gevolg van OTV meer systematisch in beeld gebracht kunnen worden. Dit is met verschillende deelonderzoeken onderzocht. Op basis van de onderzoeksresultaten brengt Oberon een advies uit over het in beeld brengen van niet-cognitieve vorderingen als gevolg van onderwijstijdverlenging in het laatste jaar van de regeling onderwijstijdverlenging, zowel voor het project als geheel als voor betrokken OTV-projecten en -scholen.

De mindmap op de volgende pagina geeft een indicatie van de vorderingen die leerlingen maken door OTV op niet-cognitief vlak. De mindmap is tot stand gekomen in de workshop 'het meten van sociaal-emotionele ontwikkeling' op de OTV-conferentie van 21 november 2012. Daarin is aan leerkrachten en andere OTV-betrokkenen gevraagd welke vorderingen zij zelf zien bij leerlingen op sociaal-emotioneel gebied als gevolg van onderwijstijdverlenging.

Afbeelding: mindmap vorderingen sociaal-emotioneel OTV-conferentie (links heeft betrekking op 'jezelf', rechts op 'jezelf en de ander' en taakgerichtheid).

1 Onderzoeksvragen en -methodiek

In dit hoofdstuk omschrijven we het doel van het onderzoek en de bijbehorende onderzoeksvragen en lichten we toe welke onderzoeksmethodiek is gebruikt om de onderzoeksvragen te beantwoorden en een advies te kunnen uitbrengen.

1.1 Doel en onderzoeksvragen

Doel van het onderzoek is te verkennen hoe niet-cognitieve (sociaal-emotionele) vorderingen als gevolg van OTV systematischer in beeld gebracht kunnen worden.

Het verkennende onderzoek moet antwoord geven op de volgende onderzoeksvragen:

1. Wat is er uit de internationale literatuur bekend over niet-cognitieve effecten van onderwijstijdverlenging?
2. Hoeveel scholen binnen de OTV-pilots gebruiken een leerlingvolgsysteem op het gebied van sociaal-emotionele ontwikkeling?
3. Wat laat een kwantitatieve analyse van de beschikbare LVS-gegevens van OTV-leerlingen zien op het gebied van sociaal-emotionele ontwikkeling?
4. Komt het beeld dat de leerkracht van de OTV-leerling heeft ten aanzien van de sociaal-emotionele ontwikkeling overeen met de resultaten uit het gebruikte leerlingvolgsysteem?
5. Hoe kunnen we tot het einde van de OTV-pilots (schooljaar 2012-2013) de sociaal-emotionele ontwikkeling van OTV-leerlingen systematisch volgen?

Onderzoeksvraag 5 is van een andere orde dan onderzoeksvragen 1 t/m 4 omdat het antwoord op deze onderzoeksvraag voortkomt uit de antwoorden op de eerste vier onderzoeksvragen. Wat valt er te concluderen uit deze onderzoeksresultaten en welk advies volgt hieruit?

1.2 Onderzoeksmethodiek

Om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden zijn verschillende deelonderzoeken verricht. We geven hieronder een overzicht van de deelonderzoeken.

Onderdeel	Geeft antwoord op	Toelichting onderzoeksmethode
Internationaal literatuuronderzoek	Onderzoeksvraag 1	Reviewstudie naar effecten van OTV-programma's op niet-cognitieve (sociaal-emotionele) ontwikkeling van leerlingen, met name in de VS.
Inventarisatie gebruik leerlingvolgsystemen sociaal-emotioneel en ervaringen daarmee	Onderzoeksvraag 2 en onderzoeksvraag 4 (ervaringen)	Vragenlijsten over toetsafname onder OTV-basisscholen in 2009 en 2012.
Kwantitatieve analyse resultaten VISEON (VSD-variant) en instrument PFS (zomerscholen)	Onderzoeksvraag 3	Statistische analyse op databestanden VISEON van leerling- en leerkrachtlijst in 2010-2011; op databestanden PFS-instrument zomerscholen 2012.
Verdiepend onderzoek	Onderzoeksvraag 4	Gesprekken met leerkrachten over de niet-cognitieve vorderingen die zij ervaren bij hun leerlingen en de relatie met de uitkomsten uit het leerlingvolgsysteem.

Op basis van alle onderzoeksresultaten brengt Oberon een advies uit over het in beeld brengen van niet-cognitieve vorderingen als gevolg van onderwijstijdverlenging. Hiermee wordt onderzoeksvraag 5 beantwoord.

In het vervolg van dit rapport zullen we niet-cognitieve vorderingen benoemen met de termen 'sociaal-emotionele ontwikkeling' en 'sociale competenties'. Daarvoor is gekozen omdat de gemelde niet-cognitieve vorderingen door OTV-betrokkenen allemaal in de sociaal-emotionele sfeer lagen en deze term in onderzoek en onderwijs gebruikelijker is dan 'niet-cognitief'.

2 Resultaten internationaal literatuuronderzoek

In dit hoofdstuk presenteren we de belangrijkste resultaten uit het internationaal literatuuronderzoek, waarvoor een uitgebreide reviewstudie is verricht¹. Daarmee geven we antwoord op de vraag 'Wat is er uit de internationale literatuur bekend over niet-cognitieve effecten van onderwijstijdverlenging?' (onderzoeksvraag 1).

2.1 Internationaal gemeten effecten

In Nederland staat het onderzoek naar de effecten van onderwijstijdverlenging (OTV) nog in de kinderschoenen. Dit geldt zowel voor onderzoek naar cognitieve vaardigheden als voor onderzoek naar sociaal-emotionele ontwikkeling. In de Verenigde Staten kent men een veel langere traditie van onderwijstijdverlenging in verschillende vormen² en heeft men meer ervaring met onderzoek naar de effecten van de verschillende OTV-programma's. Tot zo'n tien jaar geleden was dit onderzoek vooral gericht op cognitieve vaardigheden: leerwinst op vakken als taal en rekenen stond centraal. De laatste jaren is de aandacht voor het bevorderen van sociale competenties binnen de OTV-programma's gegroeid en werd dit element - naast het meten van cognitieve vaardigheden - steeds vaker meegenomen in onderzoek. Het overzicht op de volgende pagina is een weergave van de internationaal gemeten effecten van OTV-programma's op verschillende sociale competenties.

Toelichting gehanteerde indeling sociaal emotioneel leren

In het overzicht op de volgende pagina wordt een indeling van 'social emotional learning' (SEL) aangehouden van Zins (2004). Zins stelt dat sociale competenties bijdragen aan sociaal gedrag, betere leerprestaties en vermindering van gedragsproblemen. Sociaal emotioneel leren is belangrijk voor de persoonlijke ontwikkeling van kinderen en beïnvloedt ook de cognitieve prestaties (Elias et al., 1997). Zins (2004) noemt vijf componenten (opgebouwd uit verschillende specifieke competenties) die sociaal emotioneel leren bevorderen: zelfbewustzijn, zelfsturing, sociaal bewustzijn, omgaan met anderen en verantwoordelijkheid nemen. In de VS wordt in het reguliere onderwijs veel aandacht besteed aan sociaal emotioneel leren. De laatste jaren zijn er ook steeds meer OTV-programma's gekomen die zich meer expliciet richten op de bevordering van de persoonlijke en sociale ontwikkeling van leerlingen.

Veel gebruikte instrumenten in de negen onderzoeken die zijn opgenomen in het overzicht zijn interviews, vragenlijsten en observaties. Het overzicht omvat alleen effecten van OTV-programma's die tijdens of na de reguliere schooldag plaatsvinden, overeenkomstig met de verlengde schooldagvariant van de Nederlandse regeling Onderwijstijdverlenging. Effecten van zomerscholen op sociaal-emotioneel leren komen apart aan bod.

¹ P. Appelhof (2012). *Niet-cognitieve effecten van onderwijstijdverlenging. Een internationale literatuurstudie*. Oberon: interne publicatie.

² Onderwijstijdverlenging in de VS komt voor in vormen van After school programs (ASP), Out of School Time Programs (OST), Extended Schooltime en Summer learning programs.

Tabel 2.1.1 Internationaal gemeten effecten van OTV programma's op sociale competentie

Componenten van sociaal-emotioneel leren	Aangevoerd in onderzoek van	Sociale competenties waar effecten gevonden zijn
Zelfbewustzijn	Durlak et al.: Fairchild: O'Brien et al.: Shernoff:	gevoel van eigenwaarde zelfvertrouwen, zelfbewustzijn vertrouwen in eigen capaciteit zelfvertrouwen
Zelfsturing	Durlak et al.: Fancsali & Nevárez: Kauh: Mahoney et al.: O'Brien et al.: Terzian:	stress-management, autonoom handelen motivatie emoties beter controleren, doeltreffend zijn motivatie assertiviteit, ontspannen gedragen, motivatie om te leren zelfcontrole, doeltreffend zijn
Sociaal bewustzijn	Durlak et al.: Fancsali: Kauh: Mahoney: O'Brien et al.: Pierce et al.: Shernoff:	herkennen van emoties, empathie wederzijds respect, luisteren sociaal betrokken, altruïstisch gedrag beter omgaan met 'peers', populair zijn comfort maken sociaal bewustzijn, tolereren van verschillen empathie, begrip voor anderen
Omgaan met anderen	Durlak et al.: Fairchild: Kauh: O'Brien et al.: Shernoff: Terzian:	positief sociaal gedrag vermindering risicogedrag (afstemmen) minder in probleemsituaties geraken, vriendschappen aangaan en onderhouden beter omgaan met 'peers', overleggen, samenwerken, hulpvaardig, positieve contacten onderhouden, actieve deelname groepsactiviteiten samenwerken, betere relaties, psychosociale aanpassing, teamwork sociaal gedrag t.o.v. anderen, betrokkenheid bij omgeving
Verantwoordelijkheid nemen	Durlak et al.: Fancsali & Nevárez: Kauh: Pierce et al.: Shernoff: Terzian:	problemen oplossen, besluiten nemen, leiderschap tonen verantwoordelijkheid nemen conflicten met 'peers' oplossen interpersonele problemen oplossen oplossen van conflicten sociale problemen oplossen, verantwoordelijkheid nemen

Effecten van OTV-programma's op sociaal-emotioneel leren

Bovenstaand overzicht laat zien dat er op alle componenten van sociaal-emotioneel leren effecten zijn gevonden als gevolg van de OTV-programma's. Verschillende onderzoeken tonen gelijksoortige effecten aan. Het belangrijkste onderzoek in het overzicht betreft een recente omvangrijke *meta-analyse* uitgevoerd door Durlak et al. (2010). De meta-analyse omvat 68 studies³ (34.989 leerlingen) naar 75 OTV-programma's die zich specifiek richten op het bevorderen van één of meer componenten van sociaal-emotioneel leren. In dit onderzoek werd ook bekeken of de programma's voldoen aan belangrijke inhoudelijke kenmerken om de ontwikkeling van vaardigheden te bevorderen, zoals bijvoorbeeld het gebruik van actieve leer- en werkvormen en een focus op persoonlijke en sociale vaardigheden (de SAFE kenmerken van Durlak et al., 2007 en 2011, die verder worden toegelicht in paragraaf 2.2). De meta-analyse toont significante positieve effecten aan op het gebied van gevoelens en attitudes, gedrag en schoolprestaties. Opvallende uitkomst is ook, dat van twintig programma's binnen de meta-analyse blijkt dat zij óók een opvallende positieve invloed hebben op *cognitieve* vaardigheden, zelfs meer dan programma's die hier expliciet op gericht zijn.

³ Tweederde van de studies zijn na 2000 uitgevoerd.

Effecten van zomerscholen op sociaal-emotioneel leren

Zomerscholen vormen binnen OTV een aparte categorie omdat zij zich met name richten op het voorkomen van 'summer loss': het verlies van lees- en rekenvaardigheden bij achterstandskinderen tijdens de zomervakantie (Alexander et al, 2007). De nieuwe zomerschoolprogramma's in de VS verschillen van de traditionele zomerscholen (met een remediërend karakter) door een toevoeging van recreatieve, culturele, verrijkende activiteiten. Deze activiteiten bieden nieuwe ontwikkelingskansen en ervaringen die leerlingen anders niet zouden op doen. Onderzoekers als Fairchild (et al., 2007) en Terzian en Moore (2009) constateren een tekort aan onderzoek naar de invloed van zomerschoolprogramma's op sociale competenties van leerlingen. Het bestaande onderzoek is vooral gericht op cognitief leren. Daar waar een poging is gedaan om invloed van programma's op sociaal-emotionele aspecten in kaart te brengen, wijzen de resultaten in verschillende richtingen. Sommige studies vinden wel effecten, andere niet. Zo vonden Fairchild et al. (2007) in een meta-analyse betreffende 93 zomerscholen naast positieve effecten op schoolprestaties ook een toename van zelfbewustzijn en zelfvertrouwen en een vermindering van risicogedrag onder leerlingen. Ook Terzian et al. (2009) toonden een positieve invloed van zomerprogramma's aan op het gebied van de sociale ontwikkeling van leerlingen: meer betrokkenheid bij de samenleving, meer verantwoordelijk en sociaal gedrag en een betere conflicthantering. Enkele andere studies tonen gemixte resultaten, zoals meer zelfcontrole en toegenomen zelfsturing bij jonge kinderen, maar niet bij oudere kinderen. In een onderzoek van Chaplin en Capizzano (2006) naar 1917 leerlingen die een zomerprogramma volgden werd helemaal geen invloed gevonden op welbevinden en sociaal gedrag. De kinderen kregen niet meer zelfvertrouwen en gingen niet beter om met andere kinderen.

2.2 Kenmerken van succesvolle OTV-programma's

Succesvolle OTV-programma's beschikken over inhoudelijke kwaliteiten en proceskwaliteiten, zo blijkt uit internationaal onderzoek. De inhoudelijke kwaliteiten, de zogenaamde SAFE-kenmerken, moeten ervoor zorgen dat programma's een bepaalde structuur en richting bevatten (Durlak et al., 2007 en 2011). Deze kenmerken zijn van belang bij het bevorderen van de ontwikkeling van vaardigheden en zijn ook relevant voor de bevordering van sociale competenties. Voor een OTV-programma betekent dit het volgende:

1. *Het programma bestaat uit een samenhangende reeks activiteiten (stap voor stap):* **Sequence**
2. *Het programma gebruikt actieve leer- en werkvormen:* **Active**
3. *Het programma bevat één of meer componenten de persoonlijke en sociale vaardigheden betreffen:* **Focus**
4. *Het programma is specifiek gericht op de ontwikkeling van sociaal-emotionele vaardigheden:* **Explicit**

De SAFE-kenmerken overlappen gedeeltelijk met de proceskwaliteiten die genoemd worden door Honig en McDonald (2005). De proceskwaliteiten van Honig en McDonald zijn echter meer gericht op de rol die de leerlingen zelf vervullen binnen het programma. Zij lijken voor het bevorderen van 'empowerment' bij leerlingen van groot belang en zijn gebaseerd op inzichten uit de sociaal-culturele leertheorieën. De zeven proceskwaliteiten zijn:

1. *Er vindt sociale interactie plaats*
 - Leren is een gezamenlijke sociale inspanning rond activiteiten (ook samen met volwassenen);
 - Bij sociaal-cultureel leren gaat het om participatie in een betekenisvolle activiteit;
 - Leerlingen worden betrokken bij de keuze van activiteiten.
2. *Er is actieve participatie van leerlingen*
 - Leerlingen zijn actief betrokken bij de besluitvorming, samen met anderen;
 - Er vindt participatie bij planning plaats zodat 'eigenaarschap' ontstaat en men zich dus

verantwoordelijk voelt.

3. *Leerlingen hebben een eigen inbreng, treden op als medeontwerpers van het leerproces*
 - Betrokkenheid bij de planning en de uitvoering van het leerproces en het vaststellen van resultaten.
4. *Jongeren met expertise worden ingezet als mentor*
 - Leerlingen geven supervisie en ondersteuning aan anderen.
5. *Er is een clubgevoel aanwezig*
 - Er vindt identificatie met de groep plaats. Verschillende rollen zijn mogelijk (mentor, expert, beginner).
6. *Men maakt gebruik van de verschillende inbreng van leerlingen*
 - Er wordt rekening gehouden met verschillen tussen leerlingen in niveau en wijze van werken;
 - Bevordering van sterke eigenschappen.
7. *Er vindt transfer plaats van kennis en vaardigheden naar andere terreinen*
 - De leerlingen worden geholpen om zelf de transfer te bevorderen.

Verschillende onderzoekers wijzen op het belang van de professionaliteit van leerkrachten. OTV-programma's die aan kwaliteitskenmerken voldoen, zouden tevens een bijdrage kunnen leveren aan professioneel didactisch handelen van leerkrachten en docenten.

Uit een eerdere literatuurstudie die is uitgevoerd door Oberon (Appelhof, 2009), waarin verschillende evaluaties van onderwijstijdverlenging in binnen- en buitenland zijn meegenomen, komt naar voren dat betere resultaten worden gevonden wanneer er een verbinding wordt gelegd tussen de aanpak in de verlengde onderwijstijd en de aanpak in het reguliere onderwijs dat de leerlingen volgen. De beste resultaten worden geboekt wanneer zowel binnen de reguliere tijd als binnen de verlengde tijd het programma de kenmerken vertoont van effectief onderwijs: hoge verwachtingen, positieve beloningen ter bevordering van het zelfvertrouwen, goede instructiekwaliteit, continuïteit in het leren en een motiverende context met verrijgingsactiviteiten. Om effecten te vinden is een flinke tijdsinvestering nodig en een hoge kwaliteit van het onderwijsaanbod.

Conclusie internationaal literatuuronderzoek

Internationaal onderzoek (met name in de VS) laat zien dat er op alle componenten van sociaal-emotioneel leren effecten zijn gevonden als gevolg van OTV-programma's (VSD-variant). Verschillende onderzoeken (waaronder een omvangrijke meta-analyse) tonen gelijksoortige effecten aan. Bij zomerscholen is minder onderzoek verricht en zijn effecten gevonden in enkele studies, maar in andere niet.

3 Resultaten inventarisatie gebruik en ervaringen leerlingvolgsystemen

In 2009 en 2012 zijn vragenlijsten uitgezet onder OTV-basisscholen over toetsafname. Deze vragenlijsten vormden onderdeel van de OTV-procesmonitor. Hierin waren ook vragen opgenomen over instrumenten die scholen gebruiken om de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen in beeld te brengen en de ervaringen van scholen daarmee. Met de resultaten van deze vragenlijsten kan antwoord gegeven worden op de vraag 'Hoeveel scholen binnen de OTV-pilots gebruiken een leerlingvolgsysteem op het gebied van sociaal-emotionele ontwikkeling?' (onderzoeksvraag 2). Ook wordt onderzoeksvraag 4 'Komt het beeld dat de leerkracht van de OTV-leerling heeft ten aanzien van de sociaal-emotionele ontwikkeling overeen met de resultaten uit het gebruikte leerlingvolgsysteem?' beantwoord. In dit hoofdstuk presenteren we de resultaten van de inventarisatie.

3.1 Gebruik instrumenten sociaal-emotioneel

In 2009 heeft Oberon een vragenlijst uitgezet over het gebruik van toetsen onder OTV-basisscholen (VSD-variant⁴). Hierin is onder andere gevraagd naar de afname van instrumenten op sociaal-emotioneel gebied en de ervaringen die scholen daarmee hebben. In 2012 is in het kader van de procesmonitor die Oberon uitvoert nogmaals een vragenlijst uitgezet. De resultaten van beide metingen staan in tabel 3.1.1.

Tabel 3.1.1 De inzet van een leerlingvolgsysteem sociaal-emotioneel onder OTV-basisscholen (n 2009 = 110; n 2012 = 101)

Instrument	Percentage scholen 2009	Percentage scholen 2012
Geen instrument sociaal-emotioneel	39%	9% (n=9)
Zien!	2%	19% (n=19)
SCOL	11%	16% (n=16)
Kijk! op sociale competentie	16%	15% (n=15)
WISEON	16%	14% (n=14)
SeoL leerlingvolgsysteem van Leefstijl	4%	3% (n=3)
Ander instrument*	14%	16% (n=16)
Combinatie van instrumenten**	0%	7% (n=7)

* Hier worden onder andere genoemd: Eggo, Pravoo, Memelink, Sociogram, Kanjertraining LVS. Eén keer wordt WISEON genoemd (met melding van overstap naar Zien!).

** Hier worden vooral combinaties van eerder genoemde instrumenten genoemd. Vier scholen noemen (onder meer) WISEON.

In drie jaar tijd is de inzet van een leerlingvolgsysteem sociaal-emotioneel flink toegenomen. Bijna alle OTV-basisscholen (91%) gebruiken in 2012 een dergelijk instrument, een kleine tien procent heeft geen instrument sociaal-emotioneel in gebruik. In 2009 gebruikte nog zo'n veertig procent geen instrument sociaal-emotioneel. Het meest ingezette leerlingvolgsysteem in 2012 is Zien!. Het gebruik hiervan is in drie jaar tijd flink toegenomen. Ook de inzet van SCOL is iets toegenomen. Bij de andere instrumenten is het gebruik ongeveer gelijk gebleven. De meerderheid van de scholen (63%) neemt het instrument twee keer per jaar af.

Drie van de bovenstaande leerlingvolgsystemen, namelijk SCOL, WISEON, en Zien!, zijn COTAN-gecertificeerd⁵, Op het totaal aantal scholen die de vragenlijst hebben ingevuld in 2012, gebruikt 54%

⁴ Basisscholen die participeren in een zomerschool hebben een aparte vragenlijst ontvangen.

⁵ COTAN staat voor Commissie Testaangelegenheden Nederland. Deze commissie beoordeelt instrumenten op onder andere betrouwbaarheid, validiteit en normering.

van de scholen een COTAN-gecertificeerd leerlingvolgsysteem voor sociale competentie. Daarbij zijn ook de scholen meegerekend die bij 'ander instrument' of 'combinatie van instrumenten' aangaven VISEON, SCOL en/of Zien! te gebruiken.

3.2 Ervaringen met de instrumenten sociaal-emotioneel

Aan de OTV-basisscholen is in de vragenlijst van 2012 ook gevraagd naar de geschiktheid van het gebruikte instrument voor het in beeld brengen van sociaal-emotionele vorderingen door OTV. Daaraan voorafgaand is de vraag gesteld, wat de opbrengsten van OTV zijn volgens de scholen. Daarop antwoordde tweederde van de scholen (68%) dat OTV het zelfvertrouwen van de leerlingen heeft vergroot en gaf ruim de helft van de scholen aan (54%) dat de motivatie voor leren bij hun leerlingen is toegenomen door OTV. Aan deze scholen is vervolgens gevraagd of zij deze waargenomen vooruitgang terugzien in de metingen die zij afnemen op sociaal-emotioneel gebied. Het beeld dat daar uitkomt blijkt verdeeld: de helft van de scholen (51%) ziet de waargenomen vooruitgang terug in de metingen van de instrumenten sociaal-emotioneel en de andere helft niet (49%).

Is hier een verband te zien met het gebruikte instrument sociaal-emotioneel? Met andere woorden, lijkt het ene instrument geschikter om sociaal-emotionele vorderingen als gevolg van OTV in beeld te brengen dan het andere? Om dat na te gaan hebben we de antwoorden uitgesplitst naar het gebruikte instrument (zie tabel 3.2.1). Bij ieder instrument hebben we aangegeven, hoeveel scholen antwoord hebben gegeven (de 'n' achter het instrument). Omdat het om kleine aantallen gaat, moet een slag om de arm worden gehouden bij de interpretatie.

Tabel 3.2.1 De mate waarin de waargenomen vooruitgang op sociaal-emotionele ontwikkeling ook tot uiting komt in de toetsresultaten van de volgsystemen

Instrument	Nee, waargenomen vooruitgang zie ik niet terug in de resultaten	Ja, waargenomen vooruitgang zie ik terug in de resultaten
Zien! (n=14)	43%	57%
SCOL (n=11)	64%	36%
Kijk! op sociale competentie (n=5)	20%	80%
VISEON (n=11)	46%	55%
SeoL leerlingvolgsysteem van Leefstijl (n=3)	67%	33%
Ander instrument (n=16)	56%	44%
Combinatie van instrumenten (n=7)	43%	57%

Uit de resultaten komt naar voren dat er bij nagenoeg alle instrumenten verdeeldheid is over het al dan niet terugzien van de waargenomen vooruitgang in het instrument. Bij de meeste instrumenten is de verdeling ongeveer fifty-fifty. Kijk! springt er in positieve zin uit, daarin ziet 80% van de scholen de vooruitgang terug. SCOL en SeoL springen er in negatieve zin uit, bij deze instrumenten ziet de ruime meerderheid van de scholen de vooruitgang niet terug. Deze resultaten moeten echter zeer voorzichtig worden geïnterpreteerd omdat het om kleine aantallen gaat.

Conclusie inventarisatie basisscholen

Het gebruik van leerlingvolgsystemen voor sociaal-emotionele ontwikkeling is de afgelopen jaren sterk toegenomen onder basisscholen. In 2012 gebruikt 91% een dergelijk leerlingvolgsysteem.

68% van de basisscholen (VSD-variant) neemt vooruitgang waar bij leerlingen op niet-cognitief vlak als gevolg van OTV. 51% ziet de waargenomen vooruitgang terug in de resultaten van het leerlingvolgsysteem, 49% niet.

4 Resultaten kwantitatieve analyses VISEON en instrument zomerscholen

In dit hoofdstuk presenteren we de resultaten van kwantitatieve analyses op data van het leerlingvolgsysteem sociaal-emotioneel 'VISEON' en op data van een instrument dat is ontwikkeld voor Playing for Success en is afgenomen op een aantal zomerscholen. Doel van deze analyses was om vast te stellen of deze instrumenten vorderingen op sociaal-emotioneel gebied als gevolg van OTV in beeld brengen. Daarmee geven we antwoord op de vraag 'Wat laat een kwantitatieve analyse van beschikbare LVS-gegevens van OTV-leerlingen zien op het gebied van sociaal-emotionele ontwikkeling?' (onderzoeksvraag 3).

4.1 Resultaten kwantitatieve analyse VISEON

Kenmerken VISEON

Het leerlingvolgsysteem VISEON bestaat uit een observatielijst voor de leerkracht (leerkrachtlIJst) en een zelfbeoordelingslijst voor de leerling (leerlinglijst). De leerkrachtlIJst kijkt naar vier dimensies:

- zorgvuldige werkhouding versus onzorgvuldige werkhouding;
- aangenaam gedrag versus storend gedrag;
- emotionele stabiliteit versus emotionele instabiliteit;
- sociaal gedrag versus teruggetrokken gedrag.

De leerlinglijst kijkt naar vijf dimensies:

- het zelfvertrouwen;
- de werkhouding;
- de relatie met de leerkracht;
- de relatie met andere leerlingen;
- het schoolbeeld (de houding van de leerling ten opzichte van de school).

De resultaten op de dimensies van de leerkrachtlIJst en de leerlinglijst zijn niet één op één vergelijkbaar, ook al is de naamgeving bijna identiek. Idealiter wordt VISEON twee keer per jaar afgenomen, één keer in het najaar (begin schooljaar) en één keer in het voorjaar (einde schooljaar). Omdat VISEON deel uitmaakt van het Cito LOVS zijn de gegevens van VISEON in het 2010-2011 (het tweede OTV-jaar) automatisch mee-geëxporteerd met de andere toetsresultaten naar de toetservice van het CED, die alle toetsresultaten taal en rekenen verzamelt voor de effectstudie van TIER en de monitorrapportages van Oberon.

Mogelijkheden voor de data-analyse

Om te kunnen vaststellen of leerlingen (door OTV) vooruit zijn gegaan is het het beste om OTV-leerlingen en niet-OTV-leerlingen op twee meetmomenten met elkaar te vergelijken. Op deze manier kan gekeken worden of OTV-leerlingen meer vooruitgang boeken op sociaal-emotioneel vlak dan niet-OTV-leerlingen. Bij een naderende inspectie van de beschikbare data bleek echter dat VISEON bij de meerderheid van de leerlingen slechts één maal was afgenomen: de najaarsafname had plaatsgevonden bij 1392 leerlingen en de voorjaarsafname bij slechts 525 leerlingen. Op 525 leerlingen zou goed een analyse uit te voeren zijn, ware het niet dat maar van heel weinig van deze leerlingen bekend was of zij wel of niet aan OTV hebben deelgenomen. De geplande analyse was hierdoor niet mogelijk. De vraag is daarom als volgt bijgesteld: scoren leerlingen die hebben meegedaan aan OTV aan het einde van het schooljaar⁶ hoger op sociaal-emotionele ontwikkeling dan leerlingen die niet

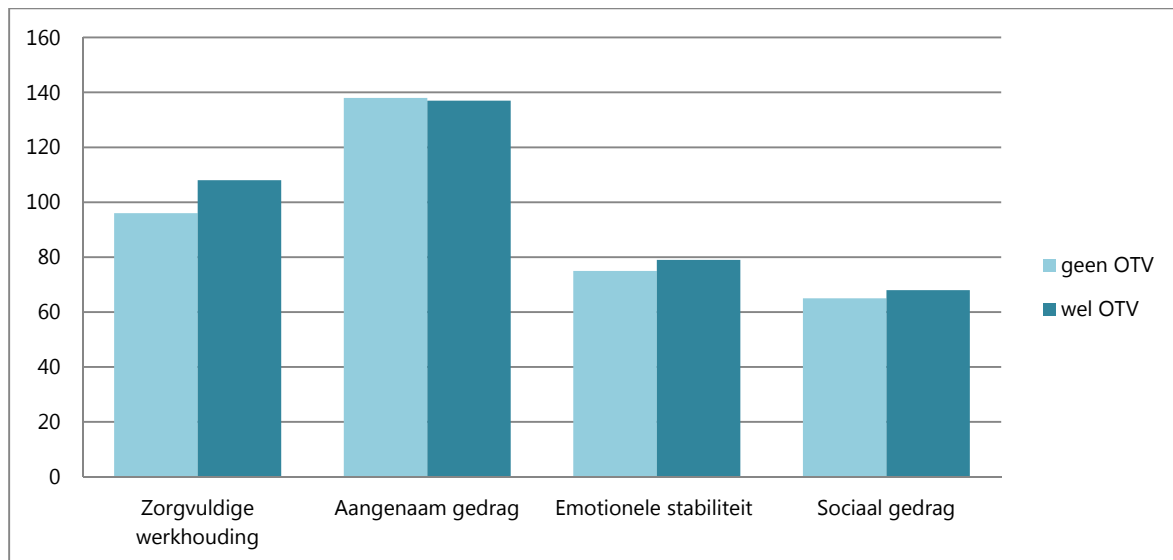
⁶ We hebben voor de meting aan het einde van het schooljaar gekozen, omdat de leerlingen dan minimaal één schooljaar OTV hadden gehad.

deelnamen aan OTV? Om deze vraag te beantwoorden is gekeken naar de gemiddelde scores van OTV- en niet OTV-leerlingen op de leerling- en de leerkrachtlijst. Met t-toetsen is statistisch getoetst of deze gemiddelden significant van elkaar verschillen.

Uitkomsten kwantitatieve analyse VISEON

Er waren gegevens beschikbaar van in totaal 90 leerlingen, waarvan er 25 deelgenomen hadden aan OTV en 65 niet. Bij de interpretatie van de resultaten moet rekening gehouden worden met de kleine aantallen. Grafiek 4.3.1 laat de gemiddelde scores zien op de dimensies van de leerkrachtlijst bij OTV-leerlingen en niet-OTV-leerlingen. Op de Y-as staan de ruwe scores (vaardigheidsscores).

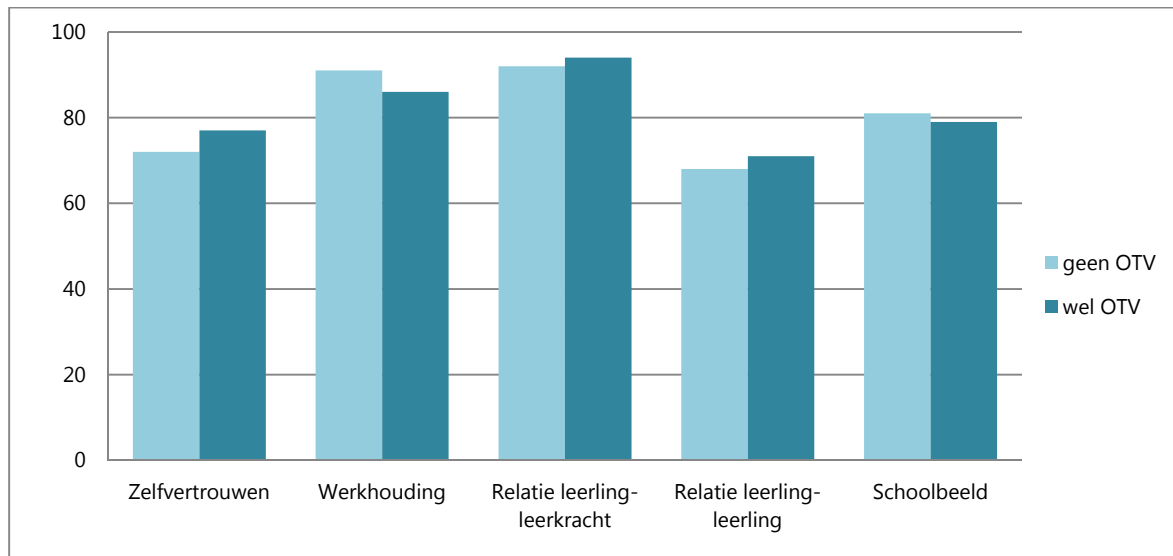
Grafiek 4.3.1 Gemiddelde scores op de dimensies van VISEON van de leerkrachtlijst (n=78)

Bovenstaande grafiek brengt in beeld dat leerkrachten de OTV-leerlingen op drie van de vier dimensies van de leerkrachtlijst (zorgvuldige werkhouding, emotionele stabiliteit en sociaal gedrag) gemiddeld iets hoger beoordelen dan niet OTV-leerlingen. Het grootse verschil is zichtbaar op de dimensie zorgvuldige werkhouding. De verschillen zijn echter niet significant, zo blijkt uit t-toetsen.

Grafiek 4.3.2 brengt de gemiddelde scores op de dimensies van de leerlinglijst in beeld.

Grafiek 4.3.2 Gemiddelde scores op de dimensies van VISEON van de leerlinglijst (n=88)

Grafiek 4.3.2. laat zien dat OTV-leerlingen zichzelf op drie van vijf dimensies van de leerlinglijst (zelfvertrouwen, relatie leerling-leerkracht en relatie leerling-leerling) gemiddeld hoger beoordelen dan niet OTV-leerlingen. Op de twee andere dimensies, namelijk werkhouding en schoolbeeld, beoordelen OTV-leerlingen zichzelf gemiddeld lager dan niet OTV-leerlingen. T-toetsen tonen op geen van de dimensies significante verschillen aan.

Wat valt hier uit te concluderen? Allereerst waren we belemmerd door de (on)mogelijkheden van de data omdat van onvoldoende leerlingen bekend was of zij wel of niet aan OTV deelnamen om de vorderingen van leerlingen op twee meetmomenten te kunnen vergelijken. Doordat we nu maar op één moment konden vergelijken is onduidelijk of de (niet) gevonden verschillen in verband te brengen zijn met OTV. Wel laten de data die we hebben geanalyseerd kleine verschillen zien tussen OTV- en niet OTV-leerlingen: op een aantal dimensies scoren OTV-leerlingen hoger dan niet OTV-leerlingen. Deze verschillen zijn echter niet significant. Op basis van de kwantitatieve analyse op de VISEON data kan daarom niet worden geconcludeerd dat OTV-leerlingen op sociaal-emotioneel gebied meer vorderingen hebben gemaakt dan niet OTV-leerlingen, noch dat OTV-leerlingen (significant) hogere scores behalen dan niet OTV-leerlingen. Ook is op basis van deze analyse niet vast te stellen of VISEON een geschikt meetinstrument is om vorderingen op sociaal-emotioneel gebied als gevolg van OTV in beeld te brengen. De resultaten van het verdiepende onderzoek (hoofdstuk 5) bieden meer inzicht in de geschiktheid van leerlingvolgsystemen sociaal-emotioneel voor het meten van vorderingen als gevolg van OTV.

4.2 Resultaten kwantitatieve analyse instrument zomerscholen

Kenmerken instrument zomerscholen

In de zomervakantie van 2012 hebben vier zomerscholen deelgenomen aan een meting rondom sociaal-emotionele ontwikkeling. Het gaat om de zomerscholen in Almere Buiten, Almere Have, Gouda en Apeldoorn⁷. Bij deze zomerscholen zijn digitale vragenlijsten afgenomen die oorspronkelijk

⁷ De zomerschool in Apeldoorn is niet gefinancierd met gelden uit de OTV-regeling, maar met G37-middelen en subsidie van het programmabureau NME. De opzet van de zomerschool is vergelijkbaar met die van OTV-zomerscholen.

ontwikkeld waren voor het Eindhovense project 'Playing for Success'. In deze vragenlijst worden twintig vragen gesteld (in de vorm van stellingen) binnen vier verschillende domeinen:

- zelfvertrouwen;
- motivatie;
- samenwerking;
- zelfstandig leren.

De vragen uit de vragenlijst zijn ook relevant voor zomerscholen. De leerlingen kregen deze vragenlijst voorgelegd op de eerste of tweede dag van de zomerschool en op de laatste of voorlaatste dag. Het instrument is afgenomen door de betrokken leerkrachten.

Mogelijkheden voor de data-analyse

Door de voor- en nameting met elkaar te vergelijken kan een beeld worden geschetst van de ontwikkeling die deze leerlingen hebben doorgemaakt tijdens de zomerschool. Omdat de zomerscholen een aaneengesloten programma boden met volledige schoolweken en –dagen is het verband tussen het gevolgde programma en de vorderingen op sociaal-emotioneel vlak goed te leggen (daarbuiten hadden de leerlingen immers weinig tijd voor andere dingen). 145 leerlingen hebben zowel aan de voor- als de nameting deelgenomen en zijn opgenomen in de analyse. Het instrument is niet COTAN-gecertificeerd, maar op de data is wel een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd. Uit deze statistische analyse blijkt dat de twintig items uit de vragenlijst gezamenlijk en betrouwbare schaal vormen (Cronbach's Alpha = 0,86). Dat wil zeggen dat de items onderling zoveel samenhang vertonen dat we er vanuit mogen gaan dat ze gezamenlijk één concept (sociaal emotionele ontwikkeling) meten⁸.

Uitkomsten kwantitatieve analyse instrument zomerscholen

Van alle leerlingen die de voor- en nameting hebben ingevuld is berekend welke score zij zichzelf gemiddeld geven op alle items. Leerlingen konden zichzelf een score geven van 1 t/m 5, waarbij 1 staat voor 'nooit' en 5 staat voor 'altijd'. In Tabel 4.2.1 zien we dat leerlingen zichzelf bij de nameting gemiddeld een hogere score geven dan bij de voormeting (4,10 tegenover 4,01). Dit verschil is significant. 62% van de leerlingen scoort hoger bij de nameting dan bij de voormeting (tabel 4.2.2).

Tabel 4.2.1 Resultaten voor- en nameting (gemiddelden) (n= 145)

	Gemiddelde score
Voormeting	4,01
Nameting	4,10*

* Significant verschil ($p < 0,01$) tussen voor- en nameting.

Tabel 4.2.2 Percentage leerlingen dat voor- of achteruit is gegaan (n =145)

Verschil tussen voor- en nameting	Percentage leerlingen
Achteruitgegaan	28%
Gelijk gebleven	10%
Vooruitgegaan	62%

NB: De mate van vooruitgang varieert van 0,05 punten tot en met 1,20 punten.

Bij de meeste vragen in de vragenlijst is vooruitgang te zien tussen de voor- en de nameting. De verschillen zijn echter niet overall significant. Tabel 4.2.3 laat per domein zien op welke vragen de zomerschoolleerlingen significant vooruitgang hebben geboekt:

⁸ Er wordt nog een factoranalyse uitgevoerd om te bepalen of de items binnen elk van de vier subdomeinen een eenheid vormen.

Tabel 4.2.3 Stellingen waarop zomerschoolleerlingen significant vooruit zijn gegaan

Domein	Stelling waarop significante vooruitgang is geboekt
Zelfvertrouwen	Ik kan goed mijn eigen mening zeggen
Zelfvertrouwen	Als ik het ergens niet mee eens ben, zeg ik dat
Zelfvertrouwen	Ik weet van mezelf dat ik ook moeilijke dingen kan leren
Motivatie	Als ik een opdracht niet meteen snap, ga ik er juist extra mijn best voor doen
Zelfstandig leren	Als ik iets niet begrijp, vraag ik om hulp
Zelfstandig leren	Als ik een opdracht moet doen, weet ik snel hoe ik het moet aanpakken

De vooruitgang is het duidelijkst bij het domein zelfvertrouwen. Op het domein samenwerking is bij geen enkele stelling significante vooruitgang geboekt. De ervaringen van leerkrachten met het instrument komen verder aan bod in hoofdstuk 5.

Conclusie kwantitatieve analyses VISEON en instrument Playing for Success

Op de data van VISEON kon geen analyse worden uitgevoerd waarbij OTV-leerlingen en niet-OTV-leerlingen op twee meetmomenten met elkaar worden vergeleken. Op de nameting scoorden OTV-leerlingen wel hoger dan niet-OTV-leerlingen, maar de verschillen waren niet significant.

Op vier zomerscholen is een voor- en nameting afgenomen van een instrument dat is ontwikkeld voor Playing for Success. De leerlingen scoren significant hoger bij de nameting dan bij de voormeting. Het verschil is vooral zichtbaar op het domein zelfvertrouwen.

5 Resultaten verdiepend onderzoek

In dit hoofdstuk presenteren we de resultaten van het verdiepende onderzoek onder leerkrachten van OTV-basisscholen. Met dit verdiepende onderzoek geven we antwoord op de vraag *'Komt het beeld dat de leerkracht van de OTV-leerling heeft ten aanzien van de sociaal-emotionele ontwikkeling overeen met de resultaten uit het gebruikte leerlingvolgsysteem?'* (onderzoeksvraag 4).

5.1 Doel en methodiek

Doel van het verdiepende onderzoek was om samen met betrokken leerkrachten te onderzoeken of de vorderingen die zij waarnemen op sociaal-emotioneel als gevolg van OTV ook terug te zien zijn in het gebruikte instrument sociaal-emotioneel. De belangrijkste vragen die – als een drietrap – in het gesprek aan de orde zijn gekomen:

1. Welke ontwikkelingen op sociaal-emotioneel vlak ziet de leerkracht bij de leerlingen als gevolg van OTV?
2. Welke ontwikkelingen laat het gebruikte instrument zien? Is het beeld dat hieruit komt, herkenbaar voor de leerkracht?
3. Is het gebruikte instrument geschikt om vorderingen van leerlingen op sociaal-emotioneel gebied als gevolg van OTV in beeld te brengen?

Oberon heeft voorafgaand aan het gesprek de resultaten van het gebruikte instrument opgevraagd en bekeken; aan de leerkrachten is gevraagd om hetzelfde te doen ter voorbereiding van het gesprek.

5.2 Deelnemende scholen en gebruikte instrumenten

Hieronder staat een overzicht van de scholen die hebben deelgenomen aan het onderzoek.

OTV-project	Leerkrachten van scholen	Variante OTV	Rol van de leerkrachten bij OTV	LVS
Oosterhout	Basisschool Paolo Freire Basisschool Biëncorf	Verlengde schooldag	Paolo Freire: OTV-leerkracht die ook reguliere leerkracht is (maar in andere groep). Biëncorf: OTV-leerkracht die geen reguliere leerkracht is op school.	SVL
Groningen	OBS De Pendinghe OBS Annie M.G. Schmidt OBS Het Karrepad	Verlengde schooldag	Reguliere leerkrachten. OTV wordt aangeboden door pedagogisch medewerkers van een kinderopvangorganisatie.	SCOL
Delft	OBS De Omnibus	Zomerschool	Reguliere leerkracht van De Omnibus die ook leerkracht was in de zomerschool.	SCOL
Almere Buiten	OBS De Egelantier OBS Aurora	Zomerschool	Reguliere leerkrachten van De Egelantier en Aurora die ook leerkracht waren in de zomerschool.	Instrument zomerscholen
Gouda	Zomerschool centraal	Zomerschool	Directeur en coördinator zomerschool. Gesprek met reguliere leerkrachten moet nog plaatsvinden.	Instrument zomerscholen

5.3 Resultaten verdieping Oosterhout (SVL)

OTV-programma en gebruikt instrument

OTV in Oosterhout bestaat uit verlengde schooldagen waarin aandacht wordt besteed aan taal en rekenen en aan projecten. Eén van de scholen biedt binnen OTV ook begeleiding op maat. Er is een gesprek gevoerd met leerkrachten van twee OTV-scholen. Beide scholen werken met de Schoolvragenlijst (SVL), die twee keer per jaar wordt afgenomen. Beide scholen gebruiken daarnaast de gedrags- en werkhoudingvragenlijst van Dotcom.

Beeld van de leerkrachten en herkenbaarheid resultaten LVS

Volgens beide leerkrachten is het kleinschalig werken en daarmee de individuele aandacht die leerlingen in de OTV-klas krijgen een belangrijk element dat bijdraagt aan de sociaal-emotionele ontwikkeling. Doordat leerlingen meer aandacht krijgen, kunnen ze direct aangeven wanneer ze iets niet snappen, ze durven sneller vragen te stellen dan in een grote groep. Daarnaast kan de leerkracht de leerling direct op fouten wijzen. Individuele terugkoppeling van fouten draagt volgens beide leerkrachten ook bij aan de sociaal-emotionele ontwikkeling. Verder hebben de leerkrachten het idee dat de OTV-lessen bijdragen aan meer plezier op school. Volgens hen neemt de motivatie van leerlingen toe.

Op de SVL is enige vooruitgang te zien bij de OTV-leerlingen, namelijk op de schalen sociaal aanvaard voelen, welbevinden, zelfvertrouwen bij proefwerk en leertaakgerichtheid. Ook bij niet-OTV-leerlingen is echter vooruitgang te zien. De leerkrachten vinden het moeilijk vast te stellen dat de vooruitgang die met de SVL in beeld gebracht wordt toe te schrijven is aan OTV. Voor de gedrags- en werkhoudingvragenlijst van Dotcom geldt hetzelfde, vinden de leerkrachten.

Conclusie

Volgens de leerkrachten is het effect van OTV op de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen lastig in beeld te brengen met de SVL. Het instrument wordt door de leerlingen zelf ingevuld. Volgens de OTV-leerkrachten kunnen leerlingen zichzelf niet altijd goed beoordelen en blijft het een momentopname. Bovendien biedt de vraagstelling weinig ruimte (ja, nee of weet niet) en is de formulering is niet altijd duidelijk voor taalzwakke kinderen. De vooruitgang die leerlingen op de SVL laten zien is veel minder duidelijk dan de ontwikkelingen die leerlingen zelf ervaren.

5.4 Resultaten verdieping Groningen (SCOL)

OTV-programma en gebruikt instrument

In Groningen wordt de onderwijstijdverlenging, overeenkomstig de uitgangspunten van het bioritme, aangeboden in de middagpauze. De activiteiten worden begeleid door pedagogisch medewerkers van de SKSG (Kinderopvang). De basisscholen die deelnemen aan OTV hebben in het voorjaar van 2012 voor het eerst de SCOL afgenomen. Bij drie scholen zijn de resultaten van de SCOL verzameld van OTV- en niet OTV-leerlingen en is een gesprek gevoerd met de leerkrachten/directie van deze scholen.

Beeld van de leerkrachten en herkenbaarheid resultaten LVS

De leerkrachten zijn van mening dat OTV een positieve invloed heeft op de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen. Zij ervaren zelf dat OTV vooral bijdraagt aan het samenwerken, wat een positieve invloed heeft op de sfeer in de klas. Andere positieve effecten van OTV die de leerkrachten melden, zijn meer rust tijdens het werken, aardig zijn, keuzes maken en opkomen voor jezelf. Eén leerkracht merkt op dat de problemen op school duidelijk zijn afgenomen door OTV, er zijn minder gedragsproblemen.

De positieve invloed van OTV op de sociaal-emotionele ontwikkeling is terug te zien in de resultaten van de SCOL. Over het geheel genomen zijn er onder de OTV-leerlingen meer A- en B-scores en minder C-, D- en E-scores. Op samenwerken wordt in de SCOL zichtbaar dat OTV-leerlingen over het geheel genomen betere scores behalen dan niet OTV-leerlingen. Daarmee wordt het beeld van de leerkrachten bevestigd. Wat betreft aardig zijn, keuzes maken en opkomen voor jezelf wordt het beeld van de leerkracht minder sterk bevestigd: in de ene groep doen OTV-leerlingen het duidelijk beter dan niet OTV-leerlingen, in de andere groep is er geen duidelijk verschil te zien tussen OTV- en niet OTV-leerlingen.

Conclusie

De uitkomsten van de SCOL zijn in overeenstemming met de perceptie van de leerkrachten. Gezien de scores op de SCOL lijkt het erop dat OTV een belangrijke bijdrage levert aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen. Met slechts één meting kan echter nog niet worden aangetoond dat individuele leerlingen en/of groepen ook daadwerkelijk vooruitgaan op sociaal-emotioneel vlak.

5.5 Resultaten verdieping Delft (SCOL)

OTV-programma en gebruikt instrument

De zomerschool in Delft bestaat uit een ochtendprogramma waarin wordt gewerkt aan taal en rekenen en een middagprogramma met verrijkingsactiviteiten. Binnen de zomerschool zelf wordt geen instrument sociaal-emotioneel gebruikt. Er is een gesprek gevoerd met één zomerschoolleerkracht die op één van de aanleverende basisscholen werkt. Zij heeft vijf leerlingen in haar reguliere groep die ook bij haar in de zomerschoolklas hebben gezeten. De SCOL-resultaten van deze leerlingen van eind vorig schooljaar (april 2012) en het begin van het nieuwe schooljaar (september 2012) zijn meegenomen in de analyse.

Beeld van de leerkracht en herkenbaarheid resultaten LVS

De leerkracht legt uit dat kinderen zich in de zomerschool van een andere kant laten zien zonder dat het opvalt. In de reguliere klas is dat lastiger want daar hebben ze een bepaalde 'status', een beeld dat andere leerlingen en leerkracht van hun hebben. Wanneer ze zich anders zouden gaan gedragen, zou het meteen opvallen. Opvallende vorderingen die de leerkracht ziet bij leerlingen, is dat stille leerlingen loskomen en meer durven te zeggen, dat leerlingen zelfverzekerder worden op het vlak van taal en rekenen en dat leerlingen zich socialer opstellen naar anderen toe.

In de resultaten van de SCOL is terug te zien dat de leerlingen op een aantal punten zijn vooruitgegaan ten opzichte van de aprilmeting van vorig schooljaar. Op sommige punten zijn de leerlingen volgens de leerkracht ook echt vooruitgegaan door de zomerschool – het beeld is op deze punten herkenbaar voor de leerkracht. Andere opvallende verschillen zijn minder herkenbaar en zouden ook kunnen komen door het verschil in het beeld dat de leerkrachten hebben van de leerling. De aprilmeting van het vorige schooljaar is immers door andere leerkrachten ingevuld dan de nieuwe meting in september. Opvallend is ook dat er soms behoorlijke verschillen zijn tussen het oordeel van de leerkracht (leerkrachtlijst) en dat van de leerlingen zelf (leerlinglijst). Een van de leerlingen schat zichzelf duidelijk lager in dan de leerkracht. De leerkracht vraagt zich af of de leerling wel een goed zelfbeeld heeft.

Conclusie

Het gebruik van de SCOL om vorderingen sociaal-emotioneel als gevolg van de zomerschool te meten heeft een paar duidelijke nadelen volgens de leerkracht:

- Als je de aprilmeting als voormeting gebruikt en de september/oktobermeting als nameting, heb je bijna altijd te maken met het subjectieve oordeel van twee verschillende leerkrachten.

Hierdoor is het niet altijd duidelijk of het om een echte vordering (of achteruitgang) gaat of dat het verschil is te wijten aan het verschil in het beeld dat de leerkrachten van de leerlingen hebben.

- Om te kunnen zeggen of vorderingen echt door de zomerschool komen, is de aprilmeting te ver voor de zomerschool en de september/oktobermeting te ver erna. Bovendien is het voor een leerkracht moeilijk om na een paar weken met een nieuwe klas de SCOL al goed in te vullen omdat hij/zij de leerlingen dan nog maar net kent.
- Als je de aprilmeting als voormeting gebruikt en de september/oktobermeting als nameting, staat een leerling op een ander punt in het schooljaar. In september zit de leerling net in een nieuw schooljaar met een nieuwe leerkracht, in april zit hij/zij waarschijnlijk lekkerder in de klas.

5.6 Resultaten verdieping Almere Buiten (instrument zomerscholen)

OTV-programma en gebruikt instrument

De zomerschool in Almere Buiten bestaat uit een ochtendprogramma waarin wordt gewerkt aan taal en rekenen en een middagprogramma met verrijkingsactiviteiten. Binnen de zomerschool wordt (buiten taal en rekenen) vooral gewerkt aan het zelfvertrouwen van leerlingen. Het lesprogramma is sterk geënt op samenwerken en minder op zelfstandig werken. Binnen de zomerschool zijn de voor- en nameting van een instrument afgenomen dat oorspronkelijk is ontwikkeld voor het project Playing for Success in Eindhoven, maar dat ook geschikt lijkt voor afname op zomerscholen. De afname heeft plaatsgevonden aan het begin en aan het einde van de zomerschool 2012. Er is een gesprek gevoerd met twee zomerschoolleerkrachten die op twee verschillende basisscholen werken. Met één leerkracht zijn de resultaten besproken van de zomerschoolleerlingen die momenteel in zijn reguliere klas zitten. De andere leerkracht heeft momenteel geen leerlingen die naar de zomerschool geweest zijn. Met hem zijn de resultaten besproken van de leerlingen die tijdens de zomerschool bij hem in de klas zaten.

Beeld van de leerkrachten en herkenbaarheid resultaten instrument zomerscholen

De leerkrachten herkennen de cijfers uit het rapport. Het bevestigt wat ze eigenlijk zelf al dachten en daardoor voelen zij zich nog zekerder over hun eigen oordeel. Het instrument laat de meeste vooruitgang zien op zelfvertrouwen. Beide leerkrachten herkennen dat: de leerlingen die hierop zijn vooruitgegaan volgens het instrument lieten ook in de klas meer zelfvertrouwen zien. Deze leerlingen kropen volgens de leerkrachten uit hun schulp. Hier is binnen de zomerschool ook veel aandacht voor: "Het zijn de zwakke leerlingen uit een groep, de leerlingen die vleugellam binnenkomen, die in een grote klas niet veel durven te zeggen. Nu ontdekken ze wel ergens goed in te zijn. Dat geeft hun zelfvertrouwen een boost." Op het gebied van motivatie en zelfstandig leren is weinig vooruitgang te zien bij leerlingen. Ook dat is herkenbaar voor de leerkrachten. Vooral de leerlingen met gedragsproblemen laten een achteruitgang zien op motivatie. Ook begonnen sommige leerlingen met een zodanig hoge score dat vooruitgang nauwelijks in beeld komt. Het gebrek aan vooruitgang op zelfstandig werken komt volgens de leerkrachten doordat er binnen de zomerschool Almere Buiten weinig aandacht is voor zelfstandig leren. Er wordt vooral veel samengewerkt. Op het domein samenwerken is dan ook een verschil te zien tussen de voor- en de nameting. Omdat het programma daar op is geënt, vinden de leerkrachten het begrijpelijk dat de leerlingen van Almere Buiten hier een significante vooruitgang op laten zien, in tegenstelling tot de zomerscholen als geheel (zie resultaten kwantitatieve analyses paragraaf 4.2).

Conclusie

Het gebruikte instrument is volgens de leerkrachten zeer goed bruikbaar voor het in beeld brengen van de sociaal-emotionele vorderingen van leerlingen tijdens de zomerschool. Het bevestigt het beeld

dat de leerkrachten al hebben van de leerlingen en zij vinden het prettig dat de vooruitgang bij de leerlingen nu ook zichtbaar is gemaakt met een instrument.

5.7 Resultaten verdieping Gouda (instrument zomerscholen)

OTV-programma en gebruikt instrument

Gouda is binnen OTV aanvankelijk gestart met een verlengde schooldagvariant, maar heeft dit in 2012 uitgebreid met een zomerschool. In de ochtend wordt aan de hand van een thema gewerkt aan taal en rekenen, die aan het einde van iedere week resulteren in een krant. In de middag zijn er verrijkingsactiviteiten. Binnen de zomerschool zijn de voor- en nameting afgenomen van het instrument zomerscholen, oorspronkelijk ontwikkeld voor Playing for Success. Het gesprek over de resultaten is gevoerd met de projectleider van de zomerschool.

Beeld van de coördinator en directeur en herkenbaarheid van de resultaten Pfs

Het beeld dat de coördinator en de directeur hebben van de leerkrachten, is terug te vinden in de resultaten van het instrument. Leerlingen laten een vooruitgang zien op zelfvertrouwen en samenwerken. De verschillen tussen de voor- en de nameting zijn echter niet groot. Volgens de directeur en coördinator komt dat doordat leerlingen bij binnenkomst van de zomerschool erg enthousiast en gemotiveerd zijn, en daardoor al hoge beginscores behalen op de voormeting, met name op het domein motivatie. Daarnaast zijn ze nog onzeker wat er van hen verwacht wordt, wat mogelijk heeft geleid tot sociaal wenselijke antwoorden.

Conclusie

Het instrument is in principe geschikt, vinden de betrokkenen, maar de voormeting wordt op een ongunstig tijdstip afgenomen. Het zou beter zijn om de voormeting aan het einde van het reguliere schooljaar af te nemen bij de leerlingen. Dit vergt echter wel meer organisatie, omdat de zomerschoolleerlingen afkomstig zijn van verschillende scholen en de voormeting dan ook op verschillende scholen moet worden afgenomen.

Conclusies verdiepend onderzoek

Voor basisscholen met de VSD-variant lijkt de SCOL een bruikbaar instrument voor het meten van vorderingen op sociaal-emotioneel vlak als gevolg van OTV. OTV-leerlingen doen het beter dan niet-OTV-leerlingen en de resultaten komen overeen met het beeld van de leerkrachten. De SVL brengt de vorderingen als gevolg van OTV onvoldoende in beeld, vinden de leerkrachten.

Voor de zomerschool is de SCOL geen geschikt instrument om vorderingen op sociaal-emotioneel vlak in beeld te brengen. Er zit te veel tijd tussen de voor- en nameting van de SCOL en de zomerschool. Bovendien worden de voor- en nameting van de leerkrachtlijst ingevuld door verschillende leerkrachten, waardoor lastig vast te stellen is of verschillen voortkomen uit werkelijke vorderingen van leerkrachten of uit verschillen in de interpretatie.

Het instrument dat oorspronkelijk is ontwikkeld voor Playing for Success en is afgenomen op een aantal zomerscholen (met een voor- en nameting) is een geschikt instrument en levert een beeld op dat overeenkomt met dat van de leerkrachten. Het moment van afname van de voormeting, op de eerste of tweede dag van de zomerschool, is wellicht niet het meest geschikte moment omdat leerlingen doorgaans heel enthousiast aan de zomerschool beginnen. Dit beïnvloedt met name de scores op motivatie. Alternatieven zijn de voormeting af te nemen aan het einde van het schooljaar voor de zomerschool of om de inhoud iets bij te stellen.

6 Conclusies onderzoek en advies voor 2012-2013

Is het zinvol om tot het einde van de OTV-pilots (schooljaar 2012-2013) de sociaal-emotionele ontwikkeling van OTV-leerlingen nog systematisch te volgen en zo ja, op welke manier dan? Deze vraag (onderzoeksvraag 5) is te beantwoorden met de resultaten van de verschillende onderdelen van het onderzoek. We trekken eerst de belangrijkste conclusies uit het onderzoek en presenteren vervolgens het advies voor de OTV-projecten en het ministerie van OCW.

6.1 Conclusies van het onderzoek

We presenteren hier de belangrijkste conclusies uit het onderzoek, die leidend zijn voor het formuleren van het advies. We doen dit door antwoord te geven op de eerste vier onderzoeksvragen.

1. Wat is er uit de internationale literatuur bekend over niet-cognitieve effecten van onderwijstijdverlenging?

Het internationale literatuuronderzoek laat zien dat er op alle componenten van sociaal-emotioneel leren effecten zijn gevonden als gevolg van OTV-programma's (VSD-variant). Verschillende onderzoeken (waaronder een omvangrijke meta-analyse) tonen gelijksoortige effecten aan. Bij zomerscholen is er minder onderzoek gedaan naar de sociaal-emotionele opbrengsten. In het onderzoek dat dit wel heeft meegenomen zijn effecten gevonden in enkele studies, maar in andere niet. Hierbij moet worden opgemerkt dat summer schools in de VS als primaire doel hebben het tegengaan van 'summer loss' op cognitief gebied.

2. Hoeveel scholen binnen de OTV-pilots gebruiken een leerlingvolgsysteem op het gebied van sociaal-emotionele ontwikkeling?

Uit een inventarisatie onder OTV-basisscholen (VSD-variant) komt naar voren dat het gebruik van leerlingvolgsystemen voor sociaal-emotionele ontwikkeling de afgelopen jaren sterk is toegenomen. In 2012 gebruikt 91% een dergelijk leerlingvolgsysteem, 9% gebruikt niets. Van het totaal aantal scholen gebruikt de helft (49%) een leerlingvolgsysteem dat COTAN-gecertificeerd is (SCOL, VISEON of Zien!).

3. Wat laat een kwantitatieve analyse van de beschikbare LVS-gegevens van OTV-leerlingen zien op het gebied van sociaal-emotionele ontwikkeling?

Op de beschikbare data van VISEON kon geen analyse worden uitgevoerd waarbij OTV-leerlingen en niet-OTV-leerlingen op twee meetinstrumenten met elkaar worden vergeleken. Op de nameting scoorden OTV-leerlingen wel hoger dan niet-OTV-leerlingen, maar de verschillen waren niet significant. Op basis hiervan kan niet met zekerheid worden vastgesteld dat leerlingen vorderingen hebben gemaakt op sociaal-emotioneel gebied als gevolg van OTV, en ook niet of VISEON een geschikt instrument is voor het meten hiervan. De resultaten van de nameting lijken wel deze richting uit te wijzen.

Op vier zomerscholen is een voor- en nameting afgenomen van een instrument dat is ontwikkeld voor Playing for Success. De leerlingen scoren significant hoger bij de nameting dan bij de voormeting. Het verschil is vooral zichtbaar op het domein zelfvertrouwen. Het instrument lijkt in de basis geschikt om te gebruiken voor het meten van vorderingen op sociaal-emotioneel vlak binnen de zomerschool.

4. Komt het beeld dat de leerkracht van de OTV-leerling heeft ten aanzien van de sociaal-emotionele ontwikkeling overeen met de resultaten uit het gebruikte leerlingvolgsysteem?

68% van de basisscholen (VSD-variant) ziet vooruitgang bij leerlingen op niet-cognitief vlak als gevolg van OTV. 51% daarvan geeft aan de waargenomen vooruitgang terug te zien in de resultaten van het leerlingvolgsysteem, 49% niet. Een duidelijk verband met het gebruikte leerlingvolgsysteem is niet aangetroffen.

Uit gesprekken met leerkrachten komt naar voren dat het ene instrument bruikbaar is voor het in beeld brengen van vorderingen op sociaal-emotioneel vlak dan het andere. Voor de VSD-variant wordt de SCOL bruikbaar gevonden; het beeld komt overeen met dat van de leerkrachten. De SVL wordt minder geschikt geacht. Voor de zomerschool is de SCOL geen geschikt instrument om vorderingen op sociaal-emotioneel vlak in beeld te brengen. Er zit te veel tijd tussen de voor- en nameting van de SCOL en de zomerschool. Bovendien worden de voor- en nameting ingevuld door verschillende leerkrachten, waardoor lastig vast te stellen is of verschillen voortkomen uit werkelijke vorderingen van leerlingen of uit verschillen in de interpretatie tussen de leerkrachten.

Het instrument dat is gebruikt op de zomerscholen, met een voor- en nameting tijdens de zomerschool, is een geschikter instrument en komt overeen met het beeld van de leerkrachten. Het moment van afname van de voormeting, op de eerste of tweede dag van de zomerschool, is wellicht niet het meest geschikte moment omdat leerlingen doorgaans heel gemotiveerd aan de zomerschool beginnen.

6.2 Advies voor het meten van niet-cognitieve vorderingen in het laatste OTV-jaar

Op basis van de onderzoeksresultaten formuleren we hier een advies voor het systematisch in beeld brengen van de vorderingen op sociaal-emotioneel vlak als gevolg van OTV in het laatste jaar van de regeling Onderwijstijdverlenging. Het advies is zowel bedoeld voor het project als geheel als voor de basisscholen die betrokken zijn bij OTV.

1. Het is zinvol om data te verzamelen (VSD-variant)

Tweederde van de basisscholen met een VSD-variant van OTV geeft aan vooruitgang te zien bij leerlingen op niet-cognitief vlak. De helft van deze scholen ziet de waargenomen vooruitgang terug in de resultaten van het leerlingvolgsysteem, de andere helft niet. Het is daarbij echter niet duidelijk of scholen goed gekeken hebben naar de resultaten van het leerlingvolgsysteem in relatie tot OTV en zo ja, op welke manier zij dat hebben gedaan. Om vooruitgang te kunnen vaststellen op een leerlingvolgsysteem sociaal-emotioneel, zou je minimaal het volgende moeten doen:

- Twee meetmomenten in het jaar nemen en bekijken wat de vorderingen zijn;
- Niet alleen maar naar de vorderingen van individuele leerlingen kijken, maar ook naar die van de OTV-groep als geheel;
- De voor- of achteruitgang van OTV-leerlingen vergelijken die van niet OTV-leerlingen⁹;

Het advies dat hieruit volgt, is dat het zinvol is om in het laatste OTV-jaar data te verzamelen van leerlingvolgsystemen op sociaal-emotioneel gebied. Veel scholen zien vooruitgang bij hun leerlingen en het is de moeite waard om te bezien of deze vooruitgang ook zichtbaar wordt in het

⁹ Voor scholen die OTV aanbieden aan alle leerlingen is het lastiger om OTV-leerlingen met niet OTV-leerlingen te vergelijken. Zij zouden op zoek kunnen gaan naar een school (binnen het eigen bestuur?) die hetzelfde leerlingvolgsysteem gebruiken maar geen OTV-aanbieden. De niet OTV-leerlingen van deze scholen kunnen dan als controlegroep dienen. Voorwaarde is wel, dat de leerlingpopulatie vergelijkbaar is. Een andere optie is om binnen de eigen school terug te kijken naar de vorderingen op het leerlingvolgsysteem sociaal-emotioneel die dezelfde groepen leerlingen maakten in een jaar dat zij nog geen OTV kregen.

leerlingvolgsysteem. Bij de interpretatie is het goed om de bovengenoemde punten te volgen. Idealiter worden de resultaten besproken binnen het team of de OTV-projectgroep.

2. Het huidige leerlingvolgsysteem gebruiken (VSD-variant)

Omdat er slechts van een paar leerlingvolgsystemen en instrumenten data beschikbaar waren, kunnen we op basis van het huidige onderzoek geen sluitend advies geven over welk leerlingvolgsysteem wel en welke niet geschikt is om vorderingen in beeld te brengen op niet-cognitief gebied als gevolg van OTV. Bovendien is in het inventariserende onderzoek geen duidelijk verband aangetroffen tussen het gebruikte leerlingvolgsysteem en de mening van de gebruikers over de geschiktheid van het systeem voor het in beeld brengen van OTV-vorderingen. In het verdiepende onderzoek waren de leerkrachten enthousiast over de SCOL (bij de VSD-variant) en minder over de SVL¹⁰. De resultaten van de kwantitatieve analyse op de VISEON-data sluiten ook VISEON niet uit als geschikt instrument.

Advies voor de OTV-scholen binnen de VSD-variant is om in het laatste OTV-jaar gebruik te maken van het leerlingvolgsysteem sociaal-emotioneel dat al in gebruik is. Het in gebruik zijnde systeem is (naar alle waarschijnlijkheid) gekozen omdat het aansluit bij de onderwijsvisie. Bovendien brengt het geen extra kosten of invoeringsongemakken met zich mee. Wanneer er nog geen leerlingvolgsysteem in gebruik is, dan is het advies om een leerlingvolgsysteem uit te proberen dat COTAN-geregistreerd is. Dat zijn SCOL, VISEON of Zien! Wanneer scholen Parnassys gebruiken, kunnen zij ook gratis beschikken over Zien!

3. Projectbreed resultaten in beeld brengen (VSD-variant)

De mogelijkheid bestaat om de niet-cognitieve resultaten hiervan in het laatste OTV-jaar voor het OTV-project als geheel in beeld te brengen op een vergelijkbare manier als de eerder in beeld gebrachte taal- en rekenprestaties van OTV-leerlingen. Advies is om dit alleen voor de COTAN-geregistreerde leerlingvolgsystemen te doen. In totaal maakt 54% van de scholen gebruik van één van deze systemen. Omdat de leerlingvolgsystemen SCOL, VISEON en Zien! niet onderling vergelijkbaar zijn, moeten de resultaten van de drie systemen apart van elkaar worden geanalyseerd en geïnterpreteerd.

Om de gegevens te verzamelen dient het volgende te gebeuren:

- Bij SCOL is er een exportmogelijkheid: scholen dienen de rapportages opslaan en verzenden. De mogelijkheid om dit op grote schaal te realiseren dient nader te worden onderzocht;
- De resultaten van Zien! worden opgeslagen in het schooladministratiesysteem Parnassys. Ook deze gegevens zijn te exporteren, mogelijk via het bestuur, die toegang heeft tot de administratiesystemen van de scholen;
- De resultaten van VISEON vormen onderdeel van het Cito-LOVS en kunnen (mogelijk) weer worden meegeëxporteerd naar de toetservice van CED, die resultaten taal en rekenen verzamelt ten behoeve van monitoronderzoek van Oberon en de effectstudie van TIER.

Wanneer deze resultaten verzameld en geanalyseerd gaan worden, dient daarbij een privacyovereenkomst gesloten te worden tussen de betrokken scholen en het uitvoerende onderzoeksbureau, waarbij het onderzoeksbureau verklaart niet te rapporteren over individuele leerlingen of scholen (op naam), en gegevens hierover direct na het onderzoek te verwijderen.¹¹

De analyse dient te worden uitgevoerd op basis van twee meetmomenten in 2012-2013 (aan het begin en aan het einde van het schooljaar). Daarbij moet bekend zijn welke leerlingen wel en welke leerlingen niet aan OTV deelnemen¹². Op deze manier kan een vergelijking worden gemaakt van de

¹⁰ De SVL is ook geen echt leerlingvolgsysteem en is daarom ook minder geschikt.

¹¹ Dit gebeurt nu ook al voor de verzameling van de taal- en rekengegevens door de CED-groep.

¹² Dit wordt nu ook al jaarlijks opgevraagd bij de scholen ten behoeve van de rapportage over de taal- en rekengegevens.

vorderingen van OTV-leerlingen en niet OTV-leerlingen, met als leidende vraag: laten OTV-leerlingen meer vorderingen zien dan niet OTV-leerlingen?. Bij de vergelijking van OTV-leerlingen en niet OTV-leerlingen moet rekening gehouden worden met de selectiecriteria van leerlingen. Wanneer OTV-leerlingen onderpresteerders zijn op taal en rekenen kan dit ook met een gebrek aan zelfvertrouwen te maken hebben. Dan moet je rekening houden met lagere (begin)scores. Anderzijds kan het zo zijn dat leerlingen met gedragsproblemen uitgesloten zijn van OTV, waardoor de scores van de OTV-leerlingen weer iets hoger kunnen uitvallen dan die van niet-OTV-leerlingen.

4. Resultaten leerlinglijst en leerkrachtlijst meenemen in analyse (VSD-variant)

Wanneer er verschillende versies zijn van het leerlingvolgsysteem en hiervan voldoende gegevens beschikbaar zijn, is het advies om deze beide mee te nemen in de analyse. De SCOL heeft behalve de leerkrachtlijst ook een leerlinglijst (voor de bovenbouw) en ook VISEON bestaat uit een leerling- en leerkrachtlijst. Zien! bestaat primair uit een leerkrachtlijst. Voor bovenbouwleerlingen is er ook een leerlinglijst, maar het is onduidelijk of deze ook is meegenomen met de COTAN-certificatie.

5. Instrument voor zomerscholen

Voor zomerscholen is het advies om een instrument te gebruiken dat dicht bij de zomerschool ligt, zowel wat betreft de inhoud als wat betreft de afnamemomenten. Het instrument dat oorspronkelijk is ontwikkeld voor Playing for Success is in de pilot met vier zomerscholen positief beoordeeld. Het is gemakkelijk af te nemen bij leerlingen en het bevestigt het beeld dat de leerkrachten van de leerlingen hebben. Bovendien heb je niet te maken met de nadelen die een regulier leerlingvolgsysteem met zich meebrengt, namelijk dat het tijdstip van de meting te ver van de zomerschool afligt en dat er verschillende leerkrachten bij betrokken zijn, waarbij de nieuwe leerkracht aan het begin van het schooljaar nog geen goed oordeel over de leerlingen kan vellen.

Uit de pilot met de vier zomerscholen zijn wel enkele verbeterpunten naar voren gekomen. We geven hier aan wat deze verbeterpunten inhouden en hoe deze aangepakt kunnen worden.

- Enkele zomerscholen gaven aan dat de eerste of tweede dag van de zomerschool wellicht niet het meest geschikte tijdstip is voor de voormeting, omdat leerlingen erg enthousiast aan de zomerschool beginnen en met name op motivatie dan nog weinig vooruitgang zichtbaar is aan het einde van de zomerschool. Er zijn twee goede alternatieven:
 1. De voormeting laten plaatsvinden vlak voordat de zomervakantie van start gaat. De meting hoeft alleen te worden afgenomen bij die leerlingen die naar de zomerschool gaan. Nadeel hiervan is wel, dat het instrument op verschillende scholen moet worden afgenomen. Dat vereist de nodige logistiek. De nameting kan wel binnen de zomerschool plaatsvinden, op de (voor)laatste dag.
 2. Er wordt gebruik gemaakt van een andere variant van het instrument Playing for Success, die alleen uit een nameting bestaat. In deze variant wordt aan de leerling zelf gevraagd, in hoeverre hij/zij is vooruitgegaan op de zomerschool. De nameting dient te worden afgenomen op de (voor)laatste dag van de zomerschool. Voordeel hiervan is dat er geen sprake is van een te hoog beginniveau en dat het instrument maar één keer hoeft te worden afgenomen. Nadeel is dat Nadeel van deze optie is
- Het instrument is oorspronkelijk opgezet voor het project Playing for Success en sluit daar ook inhoudelijk nauw bij aan. Het is de moeite waard om samen met de zomerscholen nader te kijken naar de inhoud van het instrument met als doel dit inhoudelijk beter aan te laten sluiten op de doelen en inhoud van de zomerschool. Hiermee is mogelijk ook het eerder genoemde aandachtspunt (het enthousiasme van de leerlingen aan de start van de zomerschool) aan te pakken.

Net als bij de scholen met de VSD-variant van OTV is het ook bij de zomerscholen mogelijk om de resultaten projectbreed (dus voor meerdere zomerscholen) in beeld te brengen. Omdat het om een één digitale vragenlijst gaat die onder beheer van Oberon wordt uitgezet, is dit redelijk eenvoudig te realiseren.

Literatuur

- Alexander, K., Entwisle, L., Steffel, R., Olson, L. (2007). Lasting consequences of the summer learning gap. *American Sociological Review*, vol. 72 (2), (167-180).
- Appelhof, P. (2009). *Een oriëntatie naar verlengde onderwijstijd. Inrichting en effecten*. Utrecht: Oberon.
- Chaplin, D., Capizzano, J. (2006). *Impacts of a summer learning program: A random assignment study of building educated leaders for life (BELL)* Washington, DC: The Urban Institute/ Mathematica Policy Research.
- Durlak, J., A., Weissberg, R., P., Dymnicki, A. B., Taylor, Rebecca, D., Schellinger, K, B. (2011) The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. *Child Development*, vol. 82, 1, (405- 432).
- Durlak, J, A., Weissberg, R. P., Pachan, M. (2010). A meta-analysis of afterschool programs that seek to promote personal and social skills in children and adolescents. *American journal of community psychology*, vol. 45, no 3 (06), (294-310).
- Durlak, J. A., Weissberg, R. P. (2007) *The impact of after-school programs that promote personal and social skills*. University of Illinois at Chicago: Collaborative fort academic, social and emotional learning (CASEL).
- Elias, M.J., Zins, J.E., Weissberg, R.P., Frey, K.S., Greenberg, M.T., Haynes, N.M., Kessler, R., Schwab-Stone, M.E., & Shriver, T.P. (1997). *Promoting social and emotional learning: Guidelines for educators*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Fancsali, C., Nevárez, N. (2005) The connection between afterschool programs and in-school success: The science mentoring project.. *Afterschool Matters. Occasional Papers Series*, no 4, spring, 2005. New York: The Robert Bowne Foundation.
- Fairchild, R., McLaughlin, B., Costigan, B. P. (2007). How did you spend your summer vacation? What public policies do (and don't do) to support summer learning opportunities for all youth. *Occasional Papers Series*, no 4, spring 2005. New York: The Robert Bowne Foundation.
- Honig, M. I., McDonald, M. A. (2005). From promise to participation. Afterschool programs through the lens of socio-cultural learning theory. *Afterschool Matters Occasional Paper Series*, 5 fall, 2005. New York: The Robert Bowne Foundation.
- Kauh, T. J. (2011). *AfterZone: Outcomes for Youth participation in providence's citywide after-school system*. Public/Private Ventures. Innovation, Research.Action. New York: The Wallace Foundation; Public Agenda.
- Mahoney, J.L., Parente, M.E., Lord, H. (2007). After-schoolprogram engagement: Links to child competence and program quality and content. *The Elementary School Journal*. Volume 107, number 4, 385-404.
- O'Brien, L., Murray, R. (2006). *A marvelous opportunity for children to learn. A participatory evaluation of Forest School in England and Wales*. Farham, Surry: Social and Economic Research Group.Environmental and Human Sciences Division Forest Research.
- Pierce, K.M., Bolt, D.M., Vandell, D.L. (2010). Specific features of after-school program quality: Associations with children's functioning in middle childhood. *American Journal of Community Psychology*, 45: 381-393.
- Shernoff, D. (2010) Engagement in after-school programs as a predictor of social competence and academic performance. *American Journal of community psychology*. 45; 325- 337.

Terzian, M., Moore, K. A. , Hamilton, K. (july 2009). *Effective and promising summer learning programs and approaches for economically/disadvantaged children and youth*. Child trends, Washington, DC.: The Wallace Foundation. Publication 2009-41.

Terzian, M., Moore, K. A. (sept, 2009). *What works for summer learning programs for low-income children and youth. Preliminary lessons from experimental evaluations of social interventions..* Washington: Child Trends, Fact Sheet. The Wallace Foundation. Public Agenda.

Zins, J.E. ed. (2004). *Building academic success on social emotional learning: what does the research say?* New York: Teacher College Press.